

9 листопада

**ДЕНЬ
УКРАЇНСЬКОЇ
ПИСЕМНОСТІ
ТА МОВИ**

www.dobroanin.com

Мова

*Мово моя, ти для мене криниця,
Я навіки з тобою, допоки я є.
П'ю з твого джерела
і не можу напитися,
Ти для мене любов і натхнення мое.
Ти і казка, і пісня чудова лірична.
Ти і дума, і правда, і мрія людська.
Неповторна і щира,
ласкава й музична,
Українському серденьку
завжди близька.
Ніби мати, така дорога і єдина.
Ніби Всесвіт - велика
й велична для нас.
Ми з тобою - народ і велика родина!
І тебе берегти саме час, саме час!
Надія Красоткіна*

**Книжкова виставка
“Українська мова”**

В. Ю. Король

Історія України

Навчальний
посібник

ам!
альма
матер

- Зародження людської цивілізації на теренах України
- Київська Русь
- Галицько-Волинська держава
- Українське козацтво
- Економічний, політичний і культурний розвиток України у XVI—XIX ст.
- Україна на початку XX ст.
- Розвиток України у складі СРСР
- Україна на шляху до незалежності і її розвиток за сучасних умов

2.4. Культурний розвиток Київської Русі

Яскрава і багатогранна культура Київської держави сформувалася внаслідок тривалого внутрішнього розвитку східнослов'янського суспільства й успадкувала все краще від своїх слов'янських предків та від світової цивілізації. Найважливіше значення мала писемність, що пов'язувалася насамперед із християнством. За словами М. Грушевського, саме «з християнством з Греції та Болгарії прийшли до нас наука, освіта, книги... З Болгарії перейняли ми азбуку, письмо слов'янське...» Хоча сам Кирило згадував, що ще до розроблення слов'янського алфавіту бачив у Криму книгу, писану руськими письменами. Археологічна наука відносить до IX ст. оволодіння східними слов'янами неупорядкованим письмом. На стіні Софії Київської виявлено азбуку, яка складається з 27 літер: 23 грецьких і 4 слов'янських: б, ж, ш, щ. Запровадження християнства сприяло поширенню кирилиці, винайдені Кирилом і Мефодієм. За часів Володимира і Ярослава відкривалися школи для дітей.

Найдавнішою руською книгою, що збереглася до нашого часу, є «Остромирове Євангеліє», писане в 1056—1057 рр. Київська і Переяславська землі вже у XII ст. називаються Україною, книжною мовою Київської Русі була старослов'янська. Як свідчить «Повість минулих літ», українські слова змішувалися тоді зі старослов'янськими. Інтонаційний фон у «Повісті минулих літ» та «Слові про Ігорів похід» є переважно українським. У «Повісті минулих літ» чимало українських слів: жито, рілля, сочевиця, зоря, подружжя, наймит, вабити, орати.

У Київській Русі розвивалася освіта. Освіченими були багато представників влади: Ярослав Мудрий, Володимир Мономах, Рюрик Ростиславич, Святополк Ізяславич та ін. Князі завжди переймалися проблемами освіти. У літописі згадується, що Володимир Святославич відкрив школу у Києві, де навчалися князівські й боярські діти, Ярослав Мудрий — у Новгороді школу для дітей старост і священників.

Основа освіти становили богослов'я, філософія, риторика, граматики. Вивчали в Київській Русі й іноземні мови. Кількома мовами володіли князі Ярослав Мудрий, Всеволод Ярославич, Святослав Ярославич, Всеволод Юрійович, Володимир Мономах та ін. Були відомі на Русі твори античних авторів Геродота, Сократа, Платона, Піфагора, Аріс-

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ УКРАЇНОЗНАВСТВА

3

на фронтоні й башта з огорожі монастиря з сер. 18 в. — роботи архітекта І. Григоровича-Барського; в церкві цінні фрески на стінах з 12 в.

Кирилівська церква

Кирило, св., чернече ім'я Константина (826/27—869), визначного візант. богослова, філософа і місіонера. Родом з Салонік, К. добре знав македонську слов. говірку. Після дипломатично-місійних

Апостол Константин-Кирило
(з Кенгсберзького літопису)

подорожей до арабів і до хозарів (860—861), 863 р. К. разом із своїм братом Методієм на просьбу моравського кн. Раствіслава і з доручення візант. імператора Михаїла вирушив до Моравії, щоб запровадити там слов. богослужбу. Для цього К. створив найстарішу слов. систему письма, глаголицю, й заходився

коло перекладу церк. книг, насамперед євангелія-апракосу. Мова, використана (а великою мірою створена) К. для цих перекладів і відома п. н. старочерковнослов. мови, була своєрідним компромісом між званою йому здавна македонською говіркою й мовою слов'ян Моравії. Праця К. була визнана й схвалена папою Адріаном II. К. був автором кількох грец. теологічних праць, а також, імовірно, поезії «Проглас» до євангелія, де він боронив право кожного народу, а зокрема слов'ян мати богослужбу своєю мовою. Створені К. абетка і перша слов. літ. мова мали вирішальне значення для розвитку укр. письма, книжної мови й літератури (див. ще глаголиця, кирилиця, церковнослов. мова). Ю. Ш.

Кирило (1781—1836), світське ім'я Діонісій Куницький, проф. і ректор (1827—28) Київ. Духовної Академії, єп. чигиринський, вікарій Київ. митрополії (1828—35).

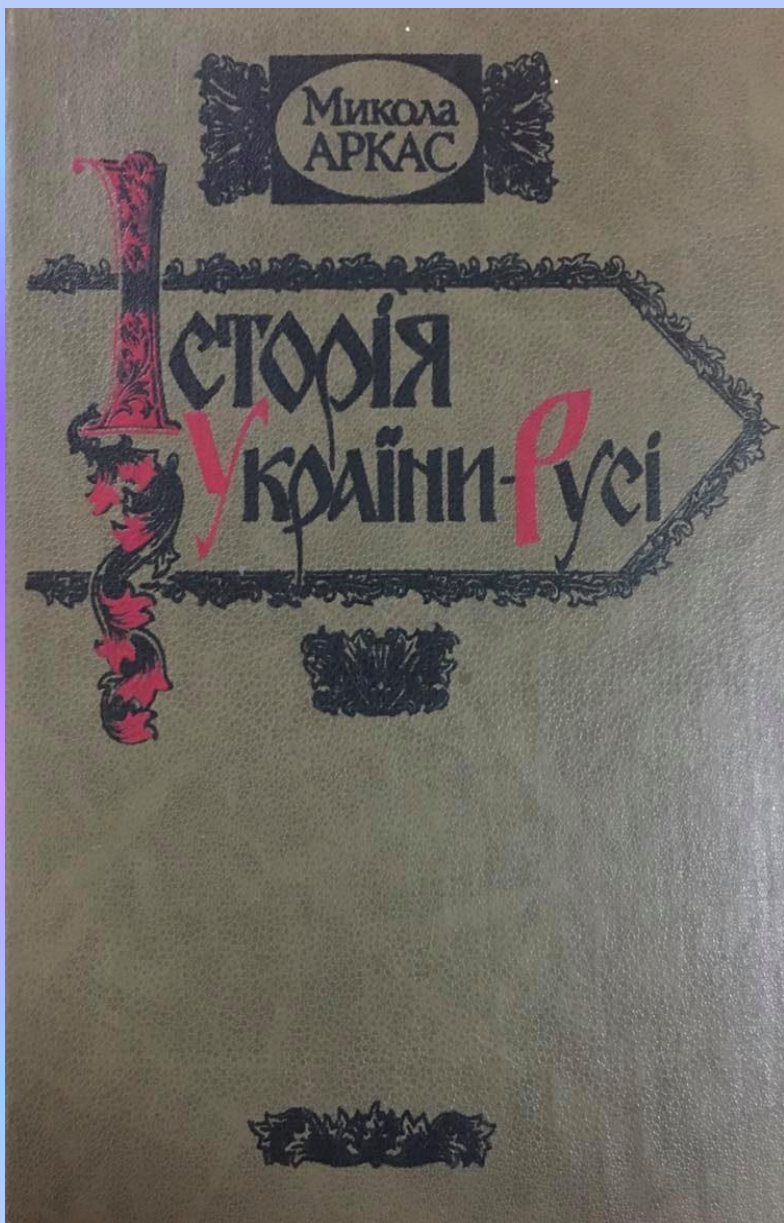
Кирило I, митр. київ. (1224—33), родом грек, прийшов на Україну з Нікеї, користувався повагою у князів, яких не раз мирив.

Кирило II (†1281), київ. митр. 1242—43—81 рр., родом з Галичини, до обрання на митр. — єп. холмський, Бл. 1250 р. їздив до Нікеї на затвердження свого сану від Царгородського патріярха; не бажаючи жити у зруйнованому татарами Києві, оселився у Володимирі (Суздальському), але туди митрополічюю катедри не переніс; похований у Київ. Софії. Авторству К. приписуються «Правила», схвалені 1274 на соборі єп. у Володимирі, що займався численними тоді випадками порушення церк. порядку. Приписування К. таких творів, як «Почуеніє к попам», непереконливе.

Кирило Лукаріс (1572—1633), екзарх олександрійського патріярха Мелетія Пігаса на Україні, активний учасник Берестейського собору 1596 по стороні правос., вчитель Острозької академії, від 1602 — олександрійський, з 1621 — царгородський патріярх. Підтримував жваві зв'язки з Україною, затвердив люцьке братство і статут його школи, що став ін. братським школам за зразок.

Кирило Олександрійський († 444), олександрійський патріярх (з 412 р.), автор проповідей, деякі з них у слов. перекладі були відомі на Україні за старих часів.

Кирило Турівський, єп. турівський (до 1182 р.), блискучий проповідник (збереглося бл. 10 проповідей), автор молитов і 2 початкових оп. Проповіді К. — це самостійні обробки творів Івана Золотоустого і грец. джерел (в оригіналі), більшість з них присвячені христології. К. надзвичайно вміло користується засоба-

Дослідники вважають, що загальний рівень освіти Київської Русі був одним з найвищих у тогочасній Європі. У Давній Русі набули поширення два алфавіти: *глаголиця* та *кирилиця*.

Переважна більшість учених вважає давнішою з них глаголицю, яку створив *просвітитель Кирило*, щоб зробити переклади грецьких богослужбових книг для слов'янського населення. Букви глаголиці прості в написанні, проте важкі для запам'ятовування, деякі з них означають цілі слова.

На думку інших дослідників, кирилиця давніша за глаголицю, її теж створив Кирило, застосувавши букви грецького письма та додавши кілька нових літер. Від глаголичних ці букви відрізняються чіткішими геометричними лініями та простішим сприйняттям. Ця група істориків переконана, що застосування грецького алфавіту викликало протест німецького духовенства Моравії, де проповідували брати Кирило й Мефодій, через що й довелося Кирилові створити новий алфавіт — глаголицю.

На Русі кирилиця була офіційним алфавітом, хоч глаголичне письмо також трапляється в багатьох пам'ятках.

Прийняття християнства сприяло розквіту шкільної освіти. Спочатку школи існували тільки для дітей феодалної верхівки, але з часом шлях до освіти одержали й «менші» люди Русі.

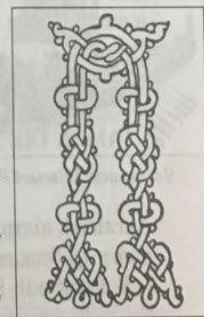
Перші школи були започатковані за князя Володимира в Києві, а потім з'явилися й в інших містах.

Спершу доводилося привозити учнів до школи силоміць, адже батьки не вбачали в «книжній науці» нічого доброго, а «матері, — сповіщає літописець, — плакали за своїми дітьми, як за померлими».

Чимало зробив для просвіти князь Ярослав Мудрий. Не випадково літописець відзначив, що «князь Володимир орав освітню ниву, князь Ярослав Мудрий її засівав, а сучасники мають можливість збирати врожай книжних знань».

Кирило і Мефодій.
Ікона XIX ст.

Ініціал
з Остромирового Євангелія

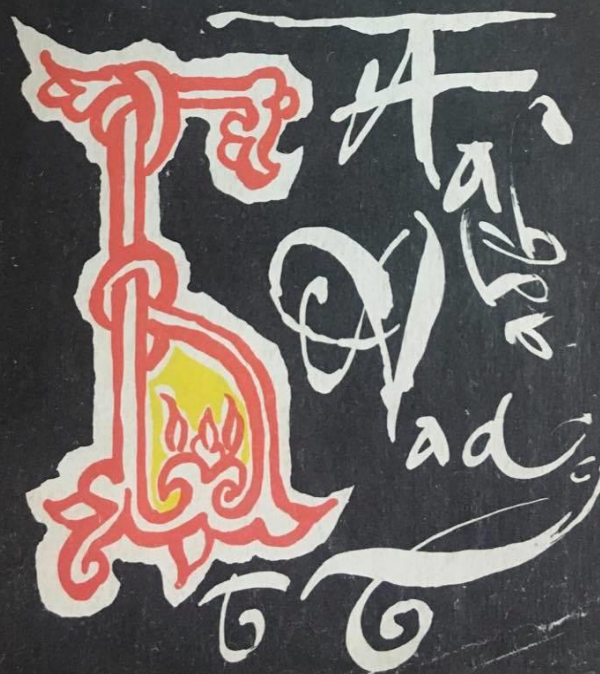

1191/2

Серия «Литературоведение и языкознание»

В.А.ИСТРИН

1100 лет СЛАВЯНСКОЙ АЗБУКИ

ГЛАГОЛИЧЕСКОЕ			ГРЕЧЕСКОЕ
Буквы	Название	Знаки старшие и младшие	Курсив
а	азъ	ⲁ ⲁⲓ ⲁⲓⲓ	ⲁ ⲁⲓ ⲁⲓⲓ
б	боукъ	Ⲃ Ⲃⲓ Ⲃⲓⲓ	Ⲃ Ⲃⲓ Ⲃⲓⲓ
в	глаголи	Ⲅ Ⲅⲓ Ⲅⲓⲓ	Ⲅ Ⲅⲓ Ⲅⲓⲓ
д	добро	Ⲇ Ⲇⲓ Ⲇⲓⲓ	Ⲇ Ⲇⲓ Ⲇⲓⲓ
е	естъ	Ⲉ Ⲉⲓ Ⲉⲓⲓ	Ⲉ Ⲉⲓ Ⲉⲓⲓ
дз	зѣло	Ⲋ Ⲋⲓ Ⲋⲓⲓ	Ⲋ Ⲋⲓ Ⲋⲓⲓ
ж	нже	Ⲍ Ⲍⲓ Ⲍⲓⲓ	Ⲍ Ⲍⲓ Ⲍⲓⲓ
и	нжен	Ⲏ Ⲏⲓ Ⲏⲓⲓ	Ⲏ Ⲏⲓ Ⲏⲓⲓ
к	нако	Ⲑ Ⲑⲓ Ⲑⲓⲓ	Ⲑ Ⲑⲓ Ⲑⲓⲓ
л	люднн	Ⲓ Ⲓⲓ Ⲓⲓⲓ	Ⲓ Ⲓⲓ Ⲓⲓⲓ
м	мѣсанте	Ⲕ Ⲕⲓ Ⲕⲓⲓ	Ⲕ Ⲕⲓ Ⲕⲓⲓ
п	нашь	Ⲗ Ⲗⲓ Ⲗⲓⲓ	Ⲗ Ⲗⲓ Ⲗⲓⲓ
о	онъ	Ⲙ Ⲙⲓ Ⲙⲓⲓ	Ⲙ Ⲙⲓ Ⲙⲓⲓ
р	поком	Ⲛ Ⲛⲓ Ⲛⲓⲓ	Ⲛ Ⲛⲓ Ⲛⲓⲓ
г	рѣци	Ⲝ Ⲝⲓ Ⲝⲓⲓ	Ⲝ Ⲝⲓ Ⲝⲓⲓ
с	слово	Ⲟ Ⲟⲓ Ⲟⲓⲓ	Ⲟ Ⲟⲓ Ⲟⲓⲓ
т	терьдо	Ⲡ Ⲡⲓ Ⲡⲓⲓ	Ⲡ Ⲡⲓ Ⲡⲓⲓ
ф	фрѣть	Ⲣ Ⲣⲓ Ⲣⲓⲓ	Ⲣ Ⲣⲓ Ⲣⲓⲓ
х	хѣръ	Ⲥ Ⲥⲓ Ⲥⲓⲓ	Ⲥ Ⲥⲓ Ⲥⲓⲓ
о	штъ	ⲧ ⲧⲓ ⲧⲓⲓ	ⲧ ⲧⲓ ⲧⲓⲓ
ѳ	дѣта	ⲩ ⲩⲓ ⲩⲓⲓ	ⲩ ⲩⲓ ⲩⲓⲓ
ѵ	вѣдѣ	ⲫ ⲫⲓ ⲫⲓⲓ	ⲫ ⲫⲓ ⲫⲓⲓ

Рис. 6. Сопоставление глаголических букв с буквами византийского курсива (по А. М. Селищеву).

А	Ⲑ Ⲑⲓ Ⲑⲓⲓ Ⲑⲓⲓⲓ	Ф	Ϝ ϝ Ϟ ϟ Ϡ ϡ
Б	Ⲓ Ⲓⲓ Ⲓⲓⲓ Ⲓⲓⲓⲓ	Х	Ϙ ϙ Ϛ ϛ Ϝ ϝ
В	Ⲅ Ⲅⲓ Ⲅⲓⲓ Ⲅⲓⲓⲓ	Ш	Ϟ ϟ Ϡ ϡ Ϣ ϣ
Г	Ⲇ Ⲇⲓ Ⲇⲓⲓ Ⲇⲓⲓⲓ	Щ	Ϥ ϥ Ϧ ϧ Ϩ ϩ
Д	Ⲉ Ⲉⲓ Ⲉⲓⲓ Ⲉⲓⲓⲓ	Ч	Ϫ ϫ Ϭ ϭ Ϯ ϯ
Е	Ⲋ Ⲋⲓ Ⲋⲓⲓ Ⲋⲓⲓⲓ	Ш	ϰ ϱ ϲ ϳ ϴ ϵ
Ж	Ⲍ Ⲍⲓ Ⲍⲓⲓ Ⲍⲓⲓⲓ	Щ	϶ Ϸ ϸ Ϲ Ϻ ϻ
З	Ⲏ Ⲏⲓ Ⲏⲓⲓ Ⲏⲓⲓⲓ	Ъ	ϼ Ͻ Ͼ Ͽ Ͽ Ͽ
И	Ⲑ Ⲑⲓ Ⲑⲓⲓ Ⲑⲓⲓⲓ	Ы	Ͽ Ͽ Ͽ Ͽ Ͽ Ͽ
Иѣ	Ⲓ Ⲓⲓ Ⲓⲓⲓ Ⲓⲓⲓⲓ	Ь	Ͽ Ͽ Ͽ Ͽ Ͽ Ͽ
І	Ⲕ Ⲕⲓ Ⲕⲓⲓ Ⲕⲓⲓⲓ	Ю	Ͽ Ͽ Ͽ Ͽ Ͽ Ͽ
К	Ⲗ Ⲗⲓ Ⲗⲓⲓ Ⲗⲓⲓⲓ	Я	Ͽ Ͽ Ͽ Ͽ Ͽ Ͽ
Л	Ⲙ Ⲙⲓ Ⲙⲓⲓ Ⲙⲓⲓⲓ	Ѧ	Ͽ Ͽ Ͽ Ͽ Ͽ Ͽ
М	Ⲛ Ⲛⲓ Ⲛⲓⲓ Ⲛⲓⲓⲓ	ѧ	Ͽ Ͽ Ͽ Ͽ Ͽ Ͽ
Н	Ⲝ Ⲝⲓ Ⲝⲓⲓ Ⲝⲓⲓⲓ	Ѩ	Ͽ Ͽ Ͽ Ͽ Ͽ Ͽ
О	Ⲟ Ⲟⲓ Ⲟⲓⲓ Ⲟⲓⲓⲓ	ѩ	Ͽ Ͽ Ͽ Ͽ Ͽ Ͽ
П	Ⲡ Ⲡⲓ Ⲡⲓⲓ Ⲡⲓⲓⲓ	Ѫ	Ͽ Ͽ Ͽ Ͽ Ͽ Ͽ
Р	Ⲣ Ⲣⲓ Ⲣⲓⲓ Ⲣⲓⲓⲓ	ѫ	Ͽ Ͽ Ͽ Ͽ Ͽ Ͽ
С	Ⲟ Ⲟⲓ Ⲟⲓⲓ Ⲟⲓⲓⲓ	Ѭ	Ͽ Ͽ Ͽ Ͽ Ͽ Ͽ
Т	Ⲡ Ⲡⲓ Ⲡⲓⲓ Ⲡⲓⲓⲓ	ѭ	Ͽ Ͽ Ͽ Ͽ Ͽ Ͽ
У	Ⲣ Ⲣⲓ Ⲣⲓⲓ Ⲣⲓⲓⲓ	Ѯ	Ͽ Ͽ Ͽ Ͽ Ͽ Ͽ

Рис. 5. Графические варианты кирилловских букв, встречающиеся в русских рукописях XI в. (по Черешнину).

Червінський В. І.
Обушний М. І.

Історія України

Джерельний літопис

Середньовічна історія України (VIII–XVI ст.)

чоботи-скороходи, а також сатиричні, у яких людина праці обов'язково робила дурня із жадібного й обмеженого багатія.

Розвиток науки

Центром розвитку наукового життя за Київської Русі став Києво-Печерський монастир. Учені вважають, що саме тут чернець Нестор склав один з перших зведених літописів Давньої Русі «Повість временних літ». Повість розповідає, звідки «пішла Руська земля, хто в Києві перший став князувати й звідки Руська земля стала бути». Несторів твір читали й переписували в усі часи, він викликав неабияке зацікавлення багатьох учених, адже є підтвердженням високої освіченості та обізнаності літописця. Джерелами написання «Повісті временних літ» дослідники вважають: Біблію, візантійські хроніки, князівські архіви, народні перекази та легенди тощо. На сторінках літопису поетично та емоційно відображено події в Київській Русі, відносини з іншими державами, походи князів, народні звичаї, зокрема велику увагу приділено життю та побуту князів і бояр.

Нестор Літописець
(?—після 1113)

Давноруський літописець, письменник, чернець Києво-Печерського монастиря. На думку багатьох дослідників, був автором «Повісті временних літ».

Повість містить також відомості з усесвітньої історії, тому є цінною для відтворення хронології подій не тільки Давньої Русі, а й інших країн світу.

Сучасні дослідники вважають Нестора філософом-космістом, адже бачать у його творі не тільки «літа», що «минули». На їхню думку, «Время» — Хронос — є важливим атрибутом Космосу й відображає його рух і першооснову. Словосполучення «временные літа» створює ефект невичерпного часового руху.

Засновники Києво-Печерського монастиря — Антоній та Феодосій — зібрали під його дахом талановитих ченців. Серед них був один з найперших лікарів України — Агапіт, якому вдалося вилікувати князя

Святи Антоній і Феодосій
Печерські. Ікона кінця
XVII–початку XVIII ст.

літописець нестор

ного просвіти і заводив школи, і письменні тоді були не тільки князі, дружина та духовенство, а й багато городян.

З писаних творів до нас дійшли, окрім літописі Нестора, ще твори митрополита Іларіона, житія Феодосія Печерсь-

Нестор (р. н. не від.— після 1113). Вчений чернець Києво-Печерського монастиря, складач «Повісті временних літ». Тривалий час вважався найдавнішим літописцем на Русі. Не дивлячись на те, що в надзвичайно авторитетному Хлєбніковському списку «Повісті» прямо сказано, що її написав Нестор, деякі вчені досі сумніваються в його авторстві, оскільки в інших списках цього літопису його ім'я відсутнє. Однак ще в XIII ст. на Русі Нестора вважали автором «Повісті временних літ». Життєвий шлях його мало відомий. У складеному Нестором «Житті Феодосія», присвяченому одному з засновників Києво-Печерського монастиря, мовиться, що літописець вступив до того монастиря вже по смерті Феодосія (1074 р.). Ігумен Стефан, наступник Феодосія, постриг Нестора в ченці й надав йому сан диякона. Нестор повідомив також, що «Житіє Феодосія» — його другий літературний твір, написаний, слід гадати, 1091 р., а першим було «Житіє Бориса і Гліба», створене, ймовірно, 1072 р., незабаром після канонізації цих перших руських святих. Визначна пам'ятка давньоруського часу «Києво-Печерський патерик» свідчить, що Нестор користувався великим авторитетом у монастирі та у вчених колах Києва.

Дякую за увагу